

Український центр оцінювання якості освіти

Основи правознавства

Програма зовнішнього незалежного оцінювання 2008 р.

Пояснювальна записка

Програма зовнішнього незалежного оцінювання з основ правознавства (Далі - Програма ЗНО) розроблена на основі чинних програм з основ правознавства для 9 класу для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених Міністерством освіти і науки України, України (лист №1/11-3580 від 22.08.2001 р.), і програм вступних випробувань до вищих навчальних закладів.

Матеріал програми ЗНО поділений на три розділи: «Теорія держави і права», «Основні засади конституційного ладу України» та «Найважливіші положення окремих галузей законодавства України», які в свою чергу поділяється на окремі теми.

Програма ЗНО-2008 складається з пояснювальної записки, переліку розділів і тем і вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учасників незалежного зовнішнього оцінювання з основ правознавства.

1. Теорія держави і права

Держава. Поняття і види влади. Особливості державної влади. Поняття й ознаки держави. Основні теорії походження держави. Поняття функції держави та їх класифікація. Поняття форми держави. Класифікація держав за їх формою. Основні форми правління. Поняття, ознаки та види монархій та республік. Форми державного устрою. Поняття та ознаки унітарної держави, федерації, конфедерації та імперії. Державно-політичні режими. Ознаки демократії. Поняття і ознаки правової держави.

Право та законодавство. Поняття та види соціальних норм. Співвідношення та взаємовплив права і моралі. Поняття та ознаки права. Право як суспільне явище (об'єктивне право) і як конкретне повноваження особи (суб'єктивне право). Функції права. Джерела (форми) права. Поняття системи права. Галузі, інститути та норми права. Види норм права. Поняття та види нормативно-правових актів. Співвідношення права та закону. Види підзаконних актів. Поняття та види систематизації нормативно-правових актів.

Правовідносини та правопорушення. Поняття правовідносин. Структурні елементи правовідносин. Юридичні факти як підстава виникнення, припинення та зміни правовідносин. Правомірна і неправомірна поведінка. Поняття, причини і види правопорушень. Поняття, цілі, види і підстави юридичної відповідальності. Обставини, що виключають юридичну відповідальність.

Основи історії держави і права України. Держави, що існували на території сучасної України. Правові пам'ятки історії України.

2. Основні засади конституційного ладу України

Основи конституційного права України. Україна – суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Декларація про державний суверенітет України. Акт проголошення незалежності України. Референдум 1 грудня 1991 року. правонаступництво України. Основні етапи конституційного процесу в Україні 1991-1996 рр. Конституція України - Основний закон держави. Порядок внесення змін до Конституції України. Зміни до Конституції України від 8.12.2004 р.

Конституційна форма правління, державного устрою і політичного режиму України. Державні символи України. Адміністративно-територіальний устрій України. Статус Автономної Республіки Крим. Правовий статус національних меншин. Законодавство про мови в Україні.

Громадянство. Поняття громадянство та підданство. Біпатриди та апатриди. Порядок та підстави набуття громадянства України. Порядок та підстави припинення громадянства України. Порядок вирішення питань, які

стосуються громадянства України. Правовий статус іноземця і особи без громадянства в Україні.

Права, свободи і обов'язки людини і громадянина. Система конституційних прав людини в Україні. Поняття невід'ємних прав людини. Сучасні міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини. Загальна Декларація прав людини. Єдність прав і обов'язків, неприпустимість зловживання правами і свободами, гарантованість прав і свобод, взаємна відповідальність держави і громадянина.

Громадянські (особисті) права людини і громадянина. Право людини на життя, повагу до її гідності, свободу та особисту недоторканність. Принцип презумпції невинуватості і право на судовий захист. Недоторканність житла. Таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Свобода пересування та вільний вибір місця проживання. Поняття свободи світогляду і віросповідання. Зміст принципу відокремлення церкви від держави та школи від церкви. Поняття свободи думки і слова. Право на інформацію. Захист державної й комерційної таємниці.

Політичні права. Право на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації. Види об'єднань громадян в Україні. Особливості правового статусу молодіжних та дитячих громадських організацій. Право громадян на проведення зборів, мітингів, походів та демонстрацій та його юридичні гарантії. Право на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Конституційні соціальні, економічні та культурні права людини і громадянина. Конституційне закріплення права на освіту. Обов'язковість отримання повної загальної середньої освіти. Права та обов'язки учнів. Конституційне закріплення права на достатній життєвий рівень. Право на працю. Юридичні гарантії конституційного права на охорону здоров'я. Конституційне закріплення права на житло. Конституційний захист сім'ї, материнства та дитинства. Конвенція про права дитини.

Конституційні обов'язки громадян України. Порядок призову на військову службу та її проходження. Відстрочки від призову. Альтернативна служба.

Вибори і референдуми. Безпосередня й представницька демократія та їх основні форми. Поняття референдуму. Предмет, порядок призначення та проведення Всеукраїнського та місцевих референдумів. Види виборчих систем. Принципи виборчого права. Порядок підготовки та проведення виборів.

Система органів державної влади в Україні. Принцип поділу державної влади в Україні. Склад, правовий статус і повноваження Верховної Ради України. Правовий статус народного депутата. Підстави і порядок дострокового припинення повноважень Верховної Ради України і Народного депутата України. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Рахункова палата. Порядок роботи Верховної Ради України. Законодавчий і бюджетний процес в Україні.

Правовий статус Президента України та його повноваження. Порядок обрання, підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України. Рада національної безпеки і оборони України.

Правовий статус і повноваження Кабінету Міністрів України. Склад і порядок формування Кабінету Міністрів України. Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади. Повноваження та порядок формування місцевих державних адміністрацій. Система та повноваження місцевих органів державної виконавчої влади.

Поняття про місцеве самоврядування. Територіальні громади. Органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи. Міський, селищний, сільський голова.

Судова влада в Україні. Конституційний суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні. Система та повноваження судів загальної юрисдикції в Україні. Основні принципи судочинства в Україні. Порядок розгляду справ у судах.

Система правоохоронних органів в Україні, їх основні завдання. Правовий статус та функції прокуратури України. Правовий статус міліції, Служби безпеки України. Права та обов'язки співробітників міліції та інших правоохоронних органів. Поняття оперативно-розшукової діяльності. Правовий статус та завдання адвокатури

3. Найважливіші положення окремих галузей законодавства України

Цивільне законодавство. Цивільно-правові відносини. Цивільний кодекс України. Поняття фізичних та юридичних осіб. Цивільна правоздатність і цивільна дієздатність. Обсяг дієздатності малолітньої та неповнолітньої особи. Визнання особи недієздатною, обмежено дієздатною.

Поняття особистих немайнових прав та їх захист.

Поняття права власності. Форми власності в Україні. Інтелектуальна власність та авторське право.

Поняття та ознаки правочину. Умови дійсності правочину.

Поняття договору в цивільному праві. Поняття і зміст договору купівлі-продажу. Захист прав споживачів. Договір майнового найму (оренди). Договір позики. Договір дарування.

Поняття, ознаки і особливості цивільно-правової відповідальності. Дольова, солідарна та субсидіарна відповідальність. Договірна і позадоговірна відповідальність. Особливості цивільно-правової відповідальності малолітніх та неповнолітніх осіб. Поняття делікту. Відповідальність без вини. Поняття джерела підвищеної небезпеки та особливості відповідальності власника джерела підвищеної небезпеки. Підстави звільнення особи від цивільно-правової відповідальності.

Поняття спадкування та спадщини. Спадкування за законом і за заповітом. Черги спадкоємців за законом. Право на обов'язкову долю спадщини. Порядок оформлення заповіту.

Житлове законодавство. Основні принципи забезпечення громадян України житлом. Договір найму жилого приміщення. Права і обов'язки власників та наймачів жилого приміщення. Приватизація державного житлового фонду.

Сімейне законодавство. Поняття шлюбу та сім'ї. Умови і порядок укладання шлюбу. Підстави та порядок припинення шлюбу. Визнання шлюбу недійсним. Особисті та майнові права і обов'язки подружжя.

Особисті та майнові права і обов'язки батьків та дітей. Усиновлення (удочеріння). Порядок та підстави позбавлення батьківських прав. Опіка і піклування.

Трудове законодавство. Кодекс законів про працю. Поняття, сторони та зміст трудового договору. Колективний договір. Умови і порядок прийняття на роботу. Підстави і порядок припинення трудового договору. Робочий час та час відпочинку. Скорочений та неповний робочий час. Види відпусток та порядок їх надання. Системи оплати праці. Поняття трудової дисципліни. Правила внутрішнього трудового розпорядку. Особливості праці неповнолітніх. Порядок розв'язання індивідуальних трудових спорів. Колективні трудові спори та порядок їх розв'язання.

Поняття матеріальної і дисциплінарної відповідальності. Види дисциплінарних стягнень. Порядок накладання та зняття дисциплінарних стягнень. Матеріальна відповідальність працівників за шкоду, заподіяну підприємству, установі або організації. Обмежена і повна матеріальна відповідальність.

Законодавство про підприємницьку діяльність. Поняття підприємницької діяльності. Основні організаційно-правові форми суб'єктів підприємницької діяльності. Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності.

Законодавство про соціальний захист. Поняття соціального страхування та соціального забезпечення. Право громадян на соціальний захист. Види пенсій в Україні. Умови призначення пенсій.

Фінансове право. Поняття бюджету. Поняття податку. Види податків і зборів.

Земельне та екологічне законодавство. Земельний кодекс України. Право власності на землю. Поняття та порядок приватизації землі. Правове регулювання землекористування. Оренда землі.

Екологічні права та обов'язки громадян. Права і обов'язки природокористувачів. Загальне та спеціальне природокористування. Право

громадян на отримання повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища.

Адміністративне законодавство. Правове регулювання державного управління в Україні. Адміністративний примус та переконання.

Поняття адміністративного проступку. Види адміністративних стягнень. Органи, що розглядають справи про адміністративні правопорушення. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх.

Кримінальне законодавство. Дія кримінального кодексу в часі та просторі. Поняття і ознаки злочину. Склад злочину. Поняття вини та її види. Стадії вчинення злочину. Добровільна відмова від доведення злочину до кінця. Співучасть у вчиненні злочину Поняття повторності, рецидиву та сукупності злочинів. Обставини, які виключають кримінальну відповідальність. Поняття неосудності та обмеженої осудності. Обставини, які пом'якшують та обтяжують відповідальність.

Поняття та мета кримінального покарання. Види покарань. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх. Примусові заходи виховного характеру. Амністія і помилування.

Види злочинів. Злочини проти життя, здоров'я, честі і гідності особи. Злочини проти власності. Хуліганство.

Кримінально-процесуальне законодавство. Завдання та стадії кримінального процесу. Права та обов'язки підозрюваного (обвинуваченого, підсудного), потерпілого, свідка в кримінальному процесі. Порядок розгляду справ у суді. Апеляція та касація.

Тест містить 45 завдань. Орієнтований розподіл завдань тесту вказаний у табл.1 у відсотках.

Таблиця 1.

№	Назва розділів	Розподіл завдань за розділами, %
1	Основи теорії держави і права	20-30
2	Основні засади конституційного ладу в Україні	30-40
3	Найважливіші положення окремих галузей законодавства України	40-45

На виконання тесту відведено 90 хвилин.

Важлива література

1. Конституція України.
2. Котюк І.І. Основи правознавства: Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Генеза, 2002. – 320 с.
3. Наровлянський О.Д. Основи правознавства: Підручник для 9 класу загальноосвітніх шкіл. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 384 с.
4. Основи правознавства: Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Юридична думка, 2005. – 424 с.
5. Правознавство. Підручник. Під редакцією В.В.Копейчікова, Колодія А.М. – К.: Юрінком Інтер, 2005.
6. Хрестоматія з правознавства. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 736 с.

При підготовці до зовнішнього незалежного оцінювання радимо використовувати також і інші підручники та посібники з основ правознавства, рекомендовані Міністерством освіти і науки України.